

gebantur enim hederas habentes *Libero circumire. De-* A
cretum autem exiit in proximas Græcorum^a civitates,
suggerentibus Ptolomæis, id ipsum institutum adversus
Judæos agere et misereri : eos vero qui nolint^b transire
ad instituta Græcorum, interficere. Advenit ergo videre
miseriam. Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos
circumcidisse, quarum^c infantes ad ubera suspende-
runt, et cum publice per civitatem illas circumduxissent,
per murum illas præcipitaverunt. Alii vero in^d pro-
ximo concurrerunt in speculas, et latenter septimum
diem celebrabant. Quod cum indicatum esset, sufflam-
mati sunt, eo quod metuerent in die solemnâ gloriosa ferre
sibi auxilia (II Machab. vi, 7). Quid censes oportuisse

^a Cum Græco ἑλληνίδας, Græcas. Vers. Ant. Gen-
 titium.... ut pari modo et ipsi.... agerent, ut sacrificarent.
 Græc. hic σπλάγγιζεν ubi in Lucif. misereri, id est ad sacrificium victimas eviscerare: verum cum a nomine σπλάγγιον et σπλάγγιζω, quod sacrificare, et σπλάγγιζομαι derivetur, quod misericordia commoveri significat, ideo aut Lucif. aut Interpres, quo usus est, vertit misereri. Sed an hæc editorum lectio a Lucif. manu primum prodierit haud equidem putarim, ait Gallandius. Sabat. legit: Gentilium.... ut id.... agerent et sacrificarent.

^b Græc. cum Lucif. instituta ἑλληνικά, Græcorum, et παρῶν, advenit. Vers. Ant. Eos autem qui nolent... genium, interficerent: erat ergo, etc.

facere tunc cultores Dei? Deo oportuerat an Antiocho placendum *? Si illos non censes Antiocho placere oportuisse, nec nos utique tibi, quia et tu alio licet modo, tamen nos sis cupiens tollere a Deo, et jungere diabolo, ut ille voluerit illos: ipsa per te crudelitas geritur, sic sævus atque iniquus in eos, qui tuo lunesto edicto resistunt. Superest igitur, ut est sæpe dictum, doleas te errasse, agnoscensque te esse homicidam atque blasphemum, temet, desertor Dei, repræsentans domui †, alioquin tu tibi imputaturus, cum te videre cœperis illic esse, ubi nunc sunt cuncti illi contyranni tui.

^c Vers. Ant. Quas infantibus ad ubera suspensis cum publice per civitatem circumduxissent, per muros præcipitaverunt. Lucif. ex Græco, illas, αὐτάς, circumduxissent, et per murum, κατὰ τοῦ τείχους.

^d Ad proximas coeuntes speluncas..... sabbati diem celebrantes, cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eo quod verebantur propter religionem et observantiam manu sibi met auxilium ferre. Græc. τὴν ἑβδομάδα, diem septimum, et συνασπασθῆσαν, sufflammati sunt cum Lucif. Sabatierius habet: In proximas cucerunt speluncas.

^e Pro placere; sicut ante dixit nocitum pro nocere. Til.

† Domui Dei, id est Ecclesiæ ad poenitentiam. †

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI,

MORIENDUM ESSE PRO DEI FILIO, AD CONSTANTIUM IMPERATOREM, LIBER UNUS.

Decuerat quidem, Constanti imperator, nihil jam tecum de divinis retractare scripturis, cum eo videlicet, quem veritatis comperimus interpolatorem, tecum quem de illis ex actibus tuis te comprehenderimus esse, qui idcirco dicantur sibi sapientes, quod enim sint insipientiæ iter tenentes; decuerat, ut diximus, post tanta illa quæ ingessimus, jam præbere silentium, maxime cum scriptum meminerimus: *Noli respondere imprudenti ad imprudentiam ejus, ne similis fias illi (Prov. xxvi, 4).* Et iterum: *In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne quando audierit, irrideat sensatos sermones tuos (Ib. xxiii, 9).* Sed, quia adhuc de armorum tuorum potestate et vana imperii tui dominatione times^a, collegi^b plaudere, quod enim possis, quos ratione debueras in id quod censueras constituere, violare, in his omnibus,

^a Times. Vatic. times. Til.

^b Forte intellexi te tibi plaudere; vel si retinendum est times; Intellexi, quia victus ab ipsis Catholicis, quos interemisti, neque in tuis ipse armis confidis; ideo plaudo, lætor, esse te miserum, etc.

quibus te putas magnum, esse te miserum, contemnique omnem carnificinæ tuæ rabiem a servis Dei, volui isto præsertim libro notum sacrilegio funestatæ facere menti tuæ. Te enim cum temporali, caduco, fragili, corruptibili regno tuo transiturum, et ad æternam poenam, nisi tibi, dum est locus, provideris, perventurum, Christianos vero ad æternam venturos requiem, incorruptibile regnum consecuturos, fixum manifestumque habere te volumus. An defendere tentabis, quod enim per hanc hæresim tuam comprehensus sis regnum cœlorum, tu, qui cum compestilentibus tuis Arianis timens, ne a nobis Christianis revictus manus dare aliquando clamante veritate ipsa cogereris, disceptatione rejecta, ad virtutem confugiendum fragilium Arianorum^c tuorum censueris? tamquam posses armis fra-

^c Armorum. Latin. recte; hæc enim respicere videntur, quæ paulo ante leguntur, quia ad huc de armorum tuorum potestate, etc. Quid quod restitutionem confirman, quæ mox subdit auctor, tamquam posses armis fragilibus, etc. Neque aliter sanè sua-

gilibus immortalia dona consecuturos superare inimicus divinæ religionis, religiosos servos Christi præcursor antichristi, milites Dei eos, quos ad æternas divinitatis suæ perfruendas amicitias unicus est Filius Dei invitare dignatus, dicens: *Beati estis cum^a vos odio habuerint homines, et maledicentes persequentur, et exprobrabunt, et dicent adversum vos omne malum: gaudete et exsultate, quoniam merces vestra multa^b est in celo: sic enim persecuti sunt et prophetas, qui erant ante vos.* Hos tu in omnibus impotens de gradu putasti pellere, hos prosternere, quos videas idcirco esse paratos pro unico Dei interfici Filio, quod enim elegerint non vobiscum negatoribus torqueri apud inferos, sed cœlestes consequi regnum; hos per inanem regni tui auctoritatem censueras temet^c superaturos, qui Dei templa esse ipsa confessione fidei suæ clarescunt. Ut enim vos Ariani negando Filium Dei domos esse immundi spiritus, vocibus prophetarum, apostolorum, atque sacrorum evangeliorum designamini, ita^d qui Filium Dei constitemur, templa Dei esse ostendimus nos. Milites Dei tuæ carnificinæ succumbere potuisse crudelis atque sacrilega mens tua suggestionibus favens cohæreticorum tuorum præsumperat, nos quos templa sua dicit esse Deus sic: *Quoniam inhabitabo in illis, et inter eos ambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* (I Cor. vii, 16). Hos te vincere potuisse judicaveras, quos apostolus hortatur tollere Deum, et portare in corporibus suis; hos te armis futilibus regni tui subigere potuisse fueras quidem arbitratus: sed perspicis^e, in tuo palatio intra velum^f licet stans tulisti respõsum

dere noscuntur sive libelli argumentum, *Moriendum esse pro Filio Dei*, sive totius opellæ contextus. Galland.

^a *Cum vos maledicent, et persequentur et dicent.... propter justitiam.* Vers. Ant. Ms. German. *cum vos odio habuerint homines.* Floriac. *et exprobrabunt, cum Lucif. in quo Sabat. legit: Persecuti fuerint, et exprobraverint, et dixerint.*

^b *Quia merces vestra copiosa est in cœlis.* Vers. Ant. Græc. Vatic. multa.

^c *Leges superaturum.*

^d *Ita cum:* sic legitur ut comparatio rite instituitur. Editi itaque. Scriptum forte fuerit in exemplari Luciferiano *ita quum*, et scriba fugientibus oculis legerit itaque. Galland. Nos ex correctionibus Tiliianæ editionis legitimus, *ita qui.*

^e Forie subiiciendum, *cum in tuo palatio*, etc. D Gallandius perspicus pro *perspicis*, aut *perspicuum respõsum* legit.

^f Indicat hic Lucifer qua constantia in concilio Mediolanensi resisterit Constantio, cum in palatium admissus ad interius principiscubiculum ipse Catholicorum Antistitem nomine veluti Liberii Pontificis legatus, et concilii præses, negavit posse se, cæterosque in illius et Arianorum sententiam ac voluntatem concedere, tanta vocis libertate, ut Imperator qui post velum stabat, quo interius cubiculum occludebatur, potuerit illum Arianis Episcopis ac Imperatoris ministris respondentem audire. De velis autem, quibus interiores principum virorum ædes præforibus occludebantur plura disserit Caspar Sagittarius in lib. de Januis veterum, cap. 24. Iis utebantur potissimum Imperatores, sive ut majorem quamdam majestatis speciem præse ferrent, cum post velum

A a me ad conservandam salutem, omnes Dei servos, calcata frivola auctoritate tua, mente, voluntate, studio, virtute, voce consentire. Advertis quomodo caduca dominatio tua quanto contra nos sævire dignatur, quod tanto ea judicetur esse infirma, contemptibilis, inanis, debilis et abjecta: furore etenim et scelere concitata manus tua ad perimendos nos quotiens prævaluit, totiens nos crevisse, et magis atque magis victores exstitisse meminimus. Mactasti^g quamplurimos in Alexandria, laniasti certos toto in orbe, disperdidisti resistentes tibi variis in locis; sed hi omnes, quod tu audire minime vis, martyres sunt: illos omnes beatissimos tuo mactatos gladio in paradiso esse qui^h credimus. Crede mihi quod a te statuerimus interfici, quia et melius esse viderimus in omnia æva Deum habere amatorem, quam te cum Juda Scarioth Judæorum imitatore puniri. Hinc est denique, Constanti, quod frendores colubri per te illatos non timentes subire parati sumus omne exitium. Nunquam nos consiliorum nostrorum poenitere potest, si per te mactati, qui adhuc tuis crudelibus restitisse videmur manibus, fuerimus. Mors etenim, quam nobis tu minitaris inferre, omnibus est parata: tantam vero beatitudinem, quantam sancti sunt martyres adepti, nemo ut videmus est consecutus, nisi hi qui mortem propter unicum Dei Filium moriendo vicerunt. Dicitos Deo homines torques, interficis, exterminas; et cur hæc geras, causas odiorum reddere non vales, quia tu erras. Etiam nobis irascaris cur veram teneamus viam, et cum nostra salubri admonitione corrigere te possis, errores tuos insuper crudelibus

stantes veluti ex sacro recessu dabant responsa, sive ut occulti audirent, quæ in consilium, aut in iudicium decernenda proponebantur. Utrumque confirmant tum hic Luciferi locus, ubi ait Constantium *intra velum stantem talisse a se respõsum*, etc., tum alius paulo inferior, cum scribit *se dixisse iudicibus, Constantio velo misso audiente*, etc. Sed Sagittarii diligentiam uterque locus effugit. Hieronymus Magius in Miscell. lib. 2, cap. 13, docet velum tum fuisse in iudiciis agendis interjectum, cum graviores causæ in quæstionem proponerentur; cuiusmodi certe fuit Luciferi causa, de Fide nimirum Catholica et Athanasii innocentia tuenda.

^g Cum cives Alexandrini constantissime Athanasio Episcopo adhærerent, neque in ejus locum suffici quemquam ferrent, præserim Arianum Episcopum, idcirco in eos Constantii furor sæpius exarsit, tum maxime cum Gregorius primum, deinde Georgius duo Arianorum monstra Athanasio in exsilium acto suffecti sunt, quibuscum nullam habere se religionis communionem passi sunt Catholici Alexandrini ad quælibet potius toleranda parati, quam cum Arianis convenirent: hinc atrox in illos persecutio mota, quæ totam crudelius pervasit Ægyptum ad obitum usque Constantii, licet aliquando constiterit, sed brevi. Vide Athan. Apologias, et epistolam ad Solit. tum notationes, quas subjecimus ipsis Luciferi libris pro S. Athan. Totum vero fere per orbem, vel jubente, vel connivente Constantio, Arianorum crudelitas adeo in Catholicos desæviit, ut plurimi præcipue episcopi gloriosum obierint martyrium: quod et hic et aliis in locis hujus libri Lucifer innuit ejusdem gloriæ obtinendæ cupidissimus.

^h An quin? Galland.

factis concervas, dicatas Deo mentes evisceratis corporibus extorquens eorum, qui statuerimus Deo fidem usque ad extrema vitæ servare curricula. Perspicis ita hæc esse, et quidem non sine maximo dolore tuo, cum non valere te advertis nos ab hac, quæ sola est, religione deflectere, ab isto cursu, in quo ad bravium sursum ^a vocationis tendimus, retrahere, non cum te ex aperto facis inimicum, non cum te simulas amicum ^b. Videris etenim quod sit in te qui deceperit Evam; nam ^c, cum Verbum tuum, per quod serpis ut cancer, falso fucato scientiæ tumore componis, astruendo te omnibus flagitiis tuis maculato edicto ^d tuo rescissore ^e, messe omnium errorum, cum sis ipse totius erroris fons, affirmas te luminis portitorem, cum sis tenebris obsessus omnibus. Nullis ergo modis posse nos a via veritatis deflecti, licet intellectu omni careas, tamen ex parte contemni te inspiciens potes tandem videre, Constanti imperator immanissime. Hoc enim fidei proprium esse negotium novimus Christiani, nec prosperis nec adversis de gradu demoveri, non a proposito semel vigore deduci: cernimus una hac voce religiosa, *Christianus sum, nolo esse ut tu es, Constantius, apostata*, omne crimen excludi: hac una voce tribui præsidium salutis, vinculum libertatis et honoris: conspiciemus hac confessione tribui nobis protectionis clypeum, telum contra per te in nos sævientem diabolum; et tu inquis: *Negate vos Christianos?* Ut contra adversus discrimen durementis stabiles, nec sævitiam tuam torquentis horreamus, animemur magis quam doleamus, ista efficit conscientia, quæ reminiscitur unicum Dei Filium ad protegendos victoresque efficiendos suos suæ divinitatis præbere præsentiam: hinc efficitur, ut, qua nos credis extinguere pœna, vivificemur. Id etenim nobis, qui enim propter quem patimur, esse nobiscum credimus, in augmentum virtutis assumimus, quod tu cruciatui sperasti prodesse, pœnitior: hinc est quod malis tuis quotientibus non frangamur, quantoque varie continua crudelitate vexamur, tanto firmiter roboremur. Est enim nobiscum ille, qui adolescententes Hebræos credentes in se in camino ignis tutatus est; ipse firmat nostras mentes, ipse sensum regit nostrum, ipse divino incendit amore suo nostra corda, et ad tole-

^a *Sursum* cum Latin, ubi antea legebatur *rursum*. D Cyprianus lib. 3 Testim. cap. xv, et lib. de Exhort. martyr. cap. xii; utrobique vero legit *holocausta hostiæ*, quam Luciferi quoque germanam versionem censeo. Monet tamen Nobilius in hunc libri Sapientie locum complures codices Cyprianicos præferre lectionem istam, *holocaustam hostiam*, quam in Lucifero inserunt Latini, Gallandius ipse, alique. Sabatierius habet: *Holocausti hostia*.

^b Promissis, ac blanditiis, quibus ad sua consilia allicere tentabat Catholicos episcopos, uti notabimus etiam inferius.

^c Sic emendavimus cum Gallandio, ubi antea legebatur *nom*.

^d De quo fuse in Vita.

^e Id est, *Ostendendo te eum esse, qui cum edicto tuo maculato omnibus flagitiis tuis rescindas sanam doctrinam, et metas ac colligas errores omnes.*

^f Et omittit Vers. Ant. Vide quædam variantia in l. 1 pro S. Athanasio pag. 95 (hic col. 861), et quæ ibidem notavimus.

^g *Holocaustam hostiam*. Lat. ut in l. 1 pro S. Athan. p. 95 (col. 861, lin. 7), *Holocausti hostiam* Vers. Ant. Integrum hunc locum, teste Gallandio, recitat S.

rantiam sanctæ passionis animat: unde et nemo nostrum mortem quam inferre minitaris cogitat, sed immortalitatem; nec temporariam per te illatam pœnam, sed gloriam sempiternam. Tormentis namque martyres Dei consecrari, et ipsa passionis probatione coronari aperiunt ita sacræ scripturæ: *Preiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Ps. cxv, 45). Et: *Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est: et in paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos, et invenit eos dignos se. Tamquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausta hostia accepit eos, in tempore erit respectus illorum. Judicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit Dominus eorum in perpetuum* (Sap. iii, 4, 8). Quigitor

B tantam felicitatem consecuturos se de Dei præsumunt magnitudine et exsultant, necesse est, et futura cogitantes gaudia, præsentia tua mala calcant. Unici Dei Filii divina vox est: *Qui amat animam suam in isto sæculo, perdet illam; et qui odit animam suam propter me, in vitam æternam conservabit eam* (Joann. xii, 25). Quo divino hærentes Christiani præcepto, licet in membris nostris resultans, Constanti, tua ungula recurat in vulnera, stamus stabilitatesque immobiles, te atque omnibus pœnis tuis fortiores, hoc solum nobiscum ipsi revolentes, quod ista crudelitatis tuæ sacrificina nobis sit utilis ad gloriam sempiternam. A barbaris sæpe pariter victis, et est locus inter arma clementiæ, et utique apud eos qui ferali ritu sint vitam decemtes. Hoc

C vero inenarrabile est quod fit adversam nos a te, qui tibi bene volumus, atque ut contingat desiderantes sumus, Deumque jugiter obsecrantes non desinimus: spoliis, proscris, mactas gladio, varie punis, nec corpora ^k quæ laiare sanxisti, sepeliri permittis, eleemosynam fieri prohibes, omnia metalla, omniaque loca, exsilia vocari quæ putabatur digna, nostro tuæ calliditati resistentium replesti numero; relegando insontes, fame, siti, nuditate vexando non desistis. His illa ingeris mala, qui æternam cupimus consequi beatitudinem. Et tamen, imperator crudelissime, quicquid sævitia tua nobis intulit atque irrogatura erit, adverte quod mendacium sit; si quidem nec mors sanctis qui nos præcesserunt martyribus per te illata mors sit, nec

D Cyprianus lib. 3 Testim. cap. xv, et lib. de Exhort. martyr. cap. xii; utrobique vero legit *holocausta hostiæ*, quam Luciferi quoque germanam versionem censeo. Monet tamen Nobilius in hunc libri Sapientie locum complures codices Cyprianicos præferre lectionem istam, *holocaustam hostiam*, quam in Lucifero inserunt Latini, Gallandius ipse, alique. Sabatierius habet: *Holocausti hostia*.

^h Et in tempore. Latin. ut Vers. Ant. et Vnlg.

ⁱ Vers. Ant. *Animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo...custodit eam*. Cyp. epist. 81 cum Lucif. in isto sæculo, et conservabit.

^j Pro *fermo*.

^k Quod præsertim contigit Alexandriæ, cum Georgius Cappadox jussu Constantii vi armisque Ecclesiæ illam occupavit an. 336. Vide notas in libro pro S. Athan.

jacura, neque damnum, sed fidei feneratio. Semper Christiani a vobis tyrannis in persecutione perversa quæstione torquemur. Quo enim genere nocentes coguntur ad confitendum, eo nos compellimur modo ad Christum unicum verissimum Filium Dei negandum. Sed ut illi pro meritis confessi damnantur, sic nos, quia Dei Filium non negamus, coronamur, quibus victoria est a te illata damnatio: auferimur a te e medio, quibus coram non audeas blasphemare. Prosternitur etenim una voce Christi militis ille, qui contra nostram confessionem religiosam in te manet; loquitur ille, qui per te nostram sinit sanguinem; ille, qui tuam obsedit mentem, contremiscit præsentiam cultorum Dei, atque ferre non valet, cum dissentimus a te, qui dicas esse ex nihilo Filium Dei, cum contra stamus minas tuas, omnemque crudelitatem carnificinæ tuæ potentia ejus jvati protectique calcamus. Castigarit te profecto sentis ejus servorum constantia atque tolerantia, qui dicit: *Nolite metueri eum; qui potest occidere corpus; magis autem metuite eum, qui potest et corpus et animam perdere in gehennam* (Matth. x, 28). Pauli etiam beatissimi ejus apostoli ad te calcandum tyrannorum omnium tyrannum hortamentis animamur: *Sanus filii Dei. Si autem e filii Dei, et hæredes Dei, cohæredes autem Christi, siquidem compatimur, ut et simul glorificemur* (Rom. viii, 16). Et iterum: *Existimo non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Ibid. 18). Cujus claritatis gloriam cogitantes pressuras omnes et persecutiones non solum per te illatas a diabolo, sed et per omnes ejus homines nos tolerare servos Christi convenit, quia licet alia multa, tamen ex omnibus illis liberamur, qui Filium Dei verum esse Filium credimus: et cum duas esse personas Patrem et Filium meminerimus, tamen unam divinitatem Patri et ejus unico Filio vindicemus. Has nostras justas injuriasque audiens allegationes, quia sustinere veritatem ille qui tuam obsedit mentem non potest, instigat tuum ferinum animum, ut nos quam acerrime vexes, exquisitis poenarum generibus exerces, cur volumus iter deserere salutare. Hinc est quod nimia tua crudelitas nostri te illudit corporibus, cur magni æstimemus a-

dem, cultoresque Dei nos esse non abnegemus: totis in nos incumbis carnificinæ tuæ viribus, arbitratus nociturum te nobis, ignorans probationis nostræ nos gaudere occasionibus; hi videlicet qui felicitatem nostram hanc existimemus maximam, si in hoc justitiæ agone tua carnifice manu nobis contingat pro Dei jugulari Filio, stabiles contra tuam religiosa mente perstamus insaniam, vincente scilicet in nobis eo, pro quo patimur, quicquid sub persona nostra injuriæ e ipsius divinæ majestatis, tu profane jactitas sermone vacuo, et inani colloquio, voluntate prava; quæ cuncta dura mens tua et obstinata peccatoris feritas in necem nostræ gignit salutis: dom a religione Dei dissentis ducente dementia, furore rapiente, omni denique te immanitate vexante, qua instigaris pariter ac feris, eo quem negas protegente contra tuam, bellua, immanitatem, ut vel verso solent mari moles oppositæ, reluctamur. Feriant licet per te diabolici fluctus, et pulsent late vagantes mundi turbines, magis magisque immobilis, ut est, erit virtus, nec undis tuarum infestationum circumspumantibus succumbemus operi, sed contra omnia erimus semper erecti pericula: siquidem non sit Christianus animus abjectus qui sternatur et jactetur ad vitia, sed eo usque sit generosus ac nobilis, ut contra omnia tentamenta immobilis victorque permaneat. Non sumus Christiani cogitantes præsentis fragilibus vitæ dulcedine perfrui, sed sumus adipisci cupientes æternæ securitatis et felicitatis gloriam, perpetuæ beatitudinis possessionem. Joannis apostoli beati, ut terrena spernentes, cœlestia sequi desideremus, hortantis religiosa vox est: *Et mundus transit, et concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum* (I Joann. ii, 17). Cum hæc ita sint, cupio te cognoscere cum omnibus tuis præstigiis ac fraudibus, cumque vastissima sævitie tuæ crudelitate, jacere te subter pedes Dei servorum, omnem gloriam tuæ vanæ dominationis duci a nobis atque haberi pro nihilo, nihilque te aliud esse a nobis sentiri cum omni vigore atque auctoritate imperii tui, quam inanem aurulam. Jactare nos hæc quisquam de tuis fortassis dicat adulatoribus. Non retines, Constanti, dicitur me iudicibus, te velo misso audiente, quod

^a Ita cum Latino et Gallandio hæc emendavimus, et interpolatione distinguimus, ubi Tilliana editio sic locum hunc exhibebat: *Sed fidei feneratio semper Christiana: vobis tyrannis, etc.*

^b Vers. Ant. *Timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timeat qui potest animam, etc.* Mss. Cantabr. *magis eum qui potest et, cum, Lucif.*

^c *Si autem filii et hæredes: hæredes quidem Dei... si ita compatimur... conglorificemur.* Vers. Ant. (Cypr. ep. 55 cum Lucifero: *Si autem filii Dei, et hæredes Dei, cohæredes autem Christi.*)

^d Cum Cypr. lib. 3 Testim. præter hæc, *ad superventuram claritatem.* Vers. Ant. *Existimo enim quod non sunt condignæ, etc.*

^e *In injuriam.* Latin. Sed fortassis eodem sensu scripserit injuriæ dandi casu Lucifer, scilicet stylo

D suo minus accurato ut assolet. Suos enim *libros rustico sermone descriptos agnosceit ipsemet aucter sub fin. lib. de non parc. in Deum delinq.* Galland.

^f Cum Græco, *ἰκθυρία.* Vers. Ant. *desideria, et, sicut et ipse manet in æternum.* Cypr. lib. 3 Testim. *quomodo Deus, omisso et.*

^g Ita hunc locum correximus, Poncio auctore apud Latin., ubi antea legebatur mendose, *te vel omisso audiente*; et sensus ad ea refertur, quæ paulo superius notavimus. Idem Gallandius confirmat; loquitur enim utrobique Lucifer de velo, quod Imperatoris aut judicis conspectum ab oculis adstantium removebat. Nonnulla de hisce velis itidem notantur Gotelericus ad lib. 2 Constit. Apostolicar. cap. 52, et Mazochius ad Kalendarium vetus marmoræum Eccl. Neapol. pag. 384, ex quo nota, graviores quidem causas, qualis nimirum erat causa Luciferi, præterse velo, leviores sublato velo ag-

licet totum militem tuum in nos decrevisses jacere A regni tui tela, in nos execratores blasphemiae tuae, ut in sacrilegi a tui decreti contemptores, omnia sua colliderent arma, nec si b tamen quod possemus a proposito recedere? Sed tu pro tua illa prudentia in omni pro te moriundo bello milites tuos censuisti, Christianos vero sanxisti Deo oportuisse existere negatores. Et utique tui sentiunt dolorem vulnerum, dolent se periisse, dolent hanc amittere lucem; nos vero primo sentire poenarum cruciatus non possumus, in quibus Christus patitur, in quibus Christus aeternam salutem operatur: deinde, quia praesentia pro nihilo ducamus, et lumine in illo perenni semper futuri sumus, qui c fieri potest, ut non pro Christo Dei Filio vitam aeternae tributore sacrilegio funestatis manibus tuis maluimus d interfici? qui aliter nos B Deo Patri placere non posse carnamus, nisi conventi a te ad negandum unicum Dei Filium ejus per mortem etiam ipsam verum esse illum Filium Dei confessi fuerimus? Detestabilis mens tua indigne fert, quia dicamus Christum Dei Filium Dei esse verbum, Dei sapientiam, Dei virtutem, Deum e verum de Deo vero, natum de Patre, id est de substantia Patris, lumen de lumine, natum non factum, unius substantiae illum esse cum Patre, quod Graeci dicunt ὁμοούσιον, per quem omnia sunt facta, sine quo numquam fuerit Pater. Indigne fers, Aarii vermis, cur defendamus, quod claritas, potestas, magnitudo, aeternitas, divinitas, quae f una sit Patris et unici ejus Filii. Non esse novum quod nos legati asseverabamus in g tuo palatio, et firmando non desuimus semper sic fuisse et esse C creditum a Christianis, sicuti apud Nicæam contra haeresim tuam Arianam et h omnes errores videtur esse sacra fides conscripta, si tandem oculos serpentis morsibus confossos cordis tui aperias, invenies, quod hanc habet, hanc defendit ecclesia fidem, quam sibi traditam cognoscit per beatos apostolos. Omnes momento peragrare si posses gentes, invenisses, stolidissime imperator, ubique Christianos sicuti nos credere, in hac defensione nostra perstantes pro Dei Filio ut nos mori cupere. At tua novella praedicatio et recens religio, sub praetextu fidei blasphemiam i in perniciem salutis tuae per te prolata, non solum adhuc limitem Romanum peragrare solitum antiquis fuisse.

a Ita correximus cum Latinio, cum antea legere-tur, in sacrilego tuo decreto.

b Nec sic. Latin. et Galland.

c Quin. Vatic. sed corrupte.

d Malimus. Latin. et Galland.

e Initium Symboli Nicæni hic refert, quod inter-grum descripsit in lib. de non parc. in Deum delinq.

f Divinitasque. Latin. et Galland.

g De Luciferi legatione in Mediolanensi concilio vide quae in ejus Vita narrata sunt.

h Et contra. Vatic.

i Edictum intellige, sive epistolam Constantii nomine ab Arianis proposita in concilio Mediolanensi, de qua in Luciferi vita. Gallandius mallet legere blasphemam religio.

j Id est, in ipso concilio Mediolanensi, unde per Italiam, et Occidentem late posset vagari: sed irrito Constantii et Arianorum conatu. Ex quibus videas,

non valuit, et utique te satis agente, sed, et ubi i radices figere tentaverat, aruit, recedentibus scilicet omnibus Dei famulis a te, atque paucis tuis, quos loquium esse super frumentum seminatos Dominus praedixerit, tecum manentibus: quae omnia tibi praestitit atque est praestans artifex fraudis ac mortis, qui per te plurimos blanditiis obliquis illicit ac decipit, qui, cum sit reus totius sceleris, suggerit cordi illi tuo amarissimo, ut nos tamquam reos al-cujus criminis punias. Sed prospice tandem, aperi cordis oculos, in quibus tibi nihil luminis est, sed omnis caligo et ingentes tenebrae versantur, et invenies quod mors tua fragili illata potestate intelligiorem reparet vitam, quod haec magis nos deducat ad gloriam per ignes, per gladios, per catenas ac feras, per quicquid denique rabies tua piissimi k imperatoris in nostram censuerit ingerere necem. Tutante Deo non modo non exstinguimur, sed magis atque magis vivificamur, qui meminimus nil esse super nos praeter Deum; unde erubescit animus devotus atque mancipatus Deo tibi per tuam mortuo blasphemiam, cani latranti contra veritatem, vermibus Aarii scatenti succumbere. Servorum Christi animae quoties vim diligenter veram examinant tormentorum, considerant nullum majus esse tormentum quam a te adversarii nostri servo servo vinci Christi. Recordamur Dominum dixisse: Si quis vult post me venire, abneget se sibi, et tollat [crucem suam, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam. Qui l autem perdidit animam suam propter me, inveniet eam. Quid enim prodest homini, si totum m mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem animae suae (Matth. xvi, 24)? Martyrii cogit dignitas ut vitam Christiani morte n contemnamus, siquidem novum salutis genus per Dei Filium fuerit tributum; interire o ne peream. Novimus hanc esse nobis traditam divinitus disciplinam, ut sine ullo terrore militiae vim tueamur tanti nominis, quippe quos jam pridem aeternae memoriae cupiditas abstraxerit a desiderio istius lucis, quosque ad calcanda omnia terrena Christi societas segregarit. Crescit p, Constanti, crudelitatis tuae pugna: sed crescere adverte et Christi militibus gloriam, nec

D ait Baronius ad an. 356, num. 71, quantumlibet Ariani favore Constantii, et ipse Constantius omni Arianorum conatu totum Christianum orbem miscerint, ut Arianam haeresim, fide explosa Catholica, in ecclesia seminarent.

k Ἐρπονκῶς dictum.

l Qui enim voluerit animam suam perdere, etc. Vers. Ant., Ms. S. Germ. apud Sabat. cum Lucif., praeter nam pro autem.

m Ex Graeco, τὸν ὅλον κόσμον. Vers. Ant. hunc.

n Morte contra eniamus. Latin. et Galland. minus tamen recte, cum sensus perstet.

o Editio Tiliana non habet hanc lectionem, interire ne per eam, ut affirmat Gallandius; sed in ea perspicue legitur, interire ne peream. Lugdunenses vero et pessime et absque ulla causa ita ediderunt: interire ne possim.

p Similem sententiam habet Cyprianus in epist. 9 edit. Buzianae ad Martyre: et Confessores: Crevit

retardamur denique ab acie tormentorum metu, sed ipsis magis tuis tormentis ad aciem provocamur. Hæc ita esse negare non poteris, quando conspicias ^a pari et simili calore virtutis Christianos toto in orbe ad gerendum certamen animatos, quando videas, militem Christi, incorruptam fidei firmitatem quod non detestandæ tuæ blanditiæ decipiant, non minæ furoris tui terreant, non cruciatus tuæ carnificinæ ac tormenta crudelitatis devincant, illo videlicet in nobis manente, et nobiscum semper constituto, qui ad beatos apostolos dixerit : *Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Est ubique præsens, quia omnipotens ^b sit, Filius totum potens, cui cum Patre una sit æternitas atque potestas divina. Sed te quanta caligo obsederit incredulitatis, quantaque tenebrarum et errorum nubes tuum pectus obduxerit, dici non potest, qui cum te Christianum fingas, Christianum tamen nomen e medio auferre nitaris. Inter hæc daturus legentes veniam conspiciere debes, quod pro merito impietatis tuæ facundia mediocris ingenii mei ad execrandum te describere non valuerit; dedisse me etenim videbant formam universis Deum timentibus, præbuisseque materiam tractaturis, quo ^c te ordine possent sine vitæ æternæ radicibus positum secare. Nec te maledicis vocibus dicas a nobis objurgari, si quæ dignus es ^d a rusticis, licet tamen Christianis, audis. Novimus non maledicendum, sed magis propter inimicos rogandum : Filius etenim Dei, rerum cum sit Dominus, tamen cum malediceretur, non remaledicebat. Cæterum, si rerum malediceret Dominus, tantæ utique majestatis impetu universa conciderent. Dicis nique ad hæc : *Dominus te mitem esse voluit quippe antistitem suum, et tu te pervicacem me circa præbes*. Prophetæ, apostoli, et chorus evangeliorum non occidendum docent, tu contra Deo dignaris interficere dicatos. Christiani ad placandum quem colimus his rebus opus esse novimus, quibus illum delectari ac gaudere scimus. Si igitur placere censendum est posse Deo quod facis, omnes nos oportet homicidas esse, sacrilegos ac blasphemos. O Constanti, quam ingentis sis demeritiæ, videris : conspicitur veterator ille subtilis,

pugna, crevit et pugnantium gloria; nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis ac magis estis ad aciem provocati. In textu Luciferi pro ne retardamur edidimus ex Latini correctione, ne retardamur.

^a Rursum Cyprianus eodem in loco : *Jam comperi... universos... pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos... ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta devincant : quia major est, qui in nobis est, quam qui est in hoc mundo*.

^b Omnipotentis. Vatic.

^c Hæc de libro intelligenda videntur, quem scripsit ad Constantium de non parcendo in Deum delinquentibus.

^d Dignus es audire, a rusticis, etc. Galland.

^e Item Cyprianus in loco paulo superius laudato : *Quam lætus illic Christus fuit... et vicit protector fidei... certamini suo adfuit præfatores atque assertores sui nominis crevit*

A circumscripseris innocentium in tua mente sedem sibi collocasse, et arbitraris non te adhuc publicatum? adhuc in ovem, cum sis lupus, perfrigescis tu, qui a sanctissimis prophetis bestia nominaris, a beatissimis apostolis canis ac lupus rapax, subornatus, cum sis operarius iniquitatis, tamquam minister justitiæ : et te esse hominem censes, cum nihil hominis nisi lineamenta ac summam figuram geras? Doles te immanem bestiam dici, nihil te hominis nisi lineamenta ac summam gerere figuram. Dic, quæso, an possis, innocentium interemptor, merito dici Christianus, et non potius insanus, hebes, vecorsque, hostis quippe Dei religionis, in qua pietas, humanitas, omnisque justitia versatur, in qua nec malum pro malo discitur reddere, in qua non occidere, sed occidi propter Dei Filium docemur? Tu sacrilego conatu tuo, contemptam vanam dominationem tuam considerans, tormenta admoves; sed est protector ^e fidei, gubernator salutis, rector animarum, quem nos impellis negare semper, nobiscum semper adest certamini nostro, quia præfatores atque assertores divini sui nominis erigat. Hinc est quod servientibus ^f injustitiæ tuæ ac ministris, hoc est concarnificibus tuis torquentibus, stemus fortiores, inaniamur ut tuam unguam artus nostri pulsati ac laniati superent. Quomodo etenim inexpugnabilem fidem superare poterit sæviens diu plaga repetita, cum omnis miles Christi sciat ipsum, pro quo patitur, secum esse præsentem, gaudentemque de suorum tolerantia servorum? Stamus ^g utique famuli Christi ejus majestate firmati, voce libera, mente incorrupta, telis quidem fragilibus tuis, nudi, sed illa induti arma, quæ nos ut indueremus est deprecatus beatus apostolus dicens : *De cætero confirmamini ^h in Domino et in potentia virtutis ejus* (*Eph. vi, 10*). Et : *Induite arma Dei, ut possitis stare adversus remedia ⁱ diaboli, quia non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra ^j potestates, contra hujus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cælestibus*. Propterea accipite arma Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti ^k stare, præcincli lumbos vestros in veritate, induentes loriceam justitiæ, et calciati pedes

^f Cum Gallandio, ubi Tiliana editio habebat *serviens*, Latinius et Lugdunenses *servientes*. Cyprianus in epist. laudat : *Steterunt torti torquentibus fortiores, et pulsantes ac laniantes unguas pulsata ac laniata membra vicerunt*.

^g Cyprianus ibidem : *Vidit admirans presentium multitudo... stetit servos* (Christi) voce libera, mente incorrupta, virtute divina, telis quidem sæcularibus nudos, sed armis fidei credentes armatos.

^h Confortamini, et in potentiam. Vers. Ant. Confortamini, idem Lucifer infra.

ⁱ Insidias. Ead. Vide notata in lib. 2 pro S. Athan. et paulo infra.

^j Nullus dubito, quin scripserit Lucifer *contra principes, contra potestates*. Galland. Et ita quidem legitur in Græco : sed auctor noster probe convenit cum Vers. Ant. apud Sabat.; nihil propterea immutandum est pro arbitrio.

^k In omnibus operis stetit. Vers. Ant. Lucifer ad Græci textus amussim. Galland. Sed aliter a versione Cypriani tum in lib. 3 Testimon. tum in epist. 58.

in præparatione ^a evangelii pacis; in omnibus assumentes scutum fidei, in quo positis omnia jacula nequissime cadentia ^b extinguere, et galeam salutis ^c, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, et in ^d illum vigilantes (Eph. vi, 11). Igitur quia taliter armatos, tanta potentia munitos, superare non possit tua patrisque tui crudelitas, ut sæpe dictum est, stetimus et stamus, et quoad usque consuevimus corpora nostra, staturi sumus salutari Christi clypeo muniti, lorica pietatis ejus circumdati, sancto Spiritu gubernati, immobiles ^e, et magis magisque in omnibus auctores ^f, pellentes omnem vocem servitutis. Corri etenim et fidentes sumus nullis nos tuis insidiis, nulla tua calliditate, nulla cavillatione, nullis tuis fraudibus posse a proposito vigore deduci, quandoquidem sciamus quod enim finis delictorum mors sit, deinde sequitur vita, quæ semper sit; amplectamurque beati consilia apostoli ejus, ejusque imitatores atque participes desideremus inveniri, qui astruit, quod ^g (II Cor. iv, 16) cum vetus homo noster corrumpitur, qui intus est innovetur. Et ^h (Ibid. v, 4) si terrestris domus nostri corporis dissolvitur, celestis ædificetur; et quod (Ibid. 6.) ⁱ positi in corpore, peregrinamur a Domino; cum quo apostolo in regnis cælestibus uberes laudes referre non poterimus Deo, nisi prius morte expurgata ad immortalia sumenda præmia venerimus. Igitur cum per te dissipata atque penitus dissoluta fuerint corpora nostra, tunc nos integerrimos esse præsumamus; cum per te mors fuerit illata, tunc nos magis vivere posse credimus. Quomodo adhuc præsumis, Constanti, interea imperator semper insuleissime, ea ingerere, quæ te extinguant, nos contra vivificent? Ad extinguendos nos malo pravoque consilio erigeris, actus es velox ad effundendum Dei unici Filii servorum cruorem, ignorans quod sanguine nostro patebat cælum, sanguine nostro gehennæ extinguatur ardor. Te sæcularis

A ambitio, nos celestis admonet magnitudo, qui salutem timemus æternam amittere. Scimus nos pro Deo mori debere; ut enim te, nisi a castris diaboli ad exercitum in cælestibus castris constitutum feceris transitum, in perpetuum detinebit ignis apud tartarum, sic nos, si tuas minas tormentaque tua spernentes propter Dei jugulari i Filium per te sævissimam formam inhumanamque belluam maluerimus, in cælo erimus gaudentes. Beati enim (Matt. v, 10) qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum; et non dixit: Beati qui persecutionem faciunt. Christiani scimus ad hoc nos Christi factos milites, ut injusto a te indicto belli campo duces nostrum confessi, quo possimus victoriarum triumpho ^k potiri, moriamur armati: hinc nobis quanto sævis, tanto et clementior videris, cum interficere Christianum se consententem dignaris. In hoc vero sceleratissimus judicaris, quod sub specie dilectionis, et consolere cupientis ^l, ad nos blandiaris dejiciendos, tamquam utile sit nobis a te de gradu pulsos reservari, a Deo vero damnari. Novimus quod sis metuens, ne in omnibus his poenis, tua detestabilitate inventis, in hac perseverantia fidei moriamur, et tamen admoveas varios durasque cruciatus. Sic nos, quos tam infeste persequeris, varie excarnificari cupis, et quidem momenti omnibus; interficiendus vero non esse statutus, tamquam ^m mors tantummodo beatos milites Christi faciat, ac non etiam tormenta quanto fuerint graviora, tanto majorem virtutis gloriam pariant. Etenim, qui novimus justitiæ copiosiorum esse vitam ac prelixiorum, in isto belli campo non terga vertimus, non ad castra tua Dei hostis transitum facimus, sed magis inter hæc a te illata exitia positi Dei ovili, unde te raptum possidet diabolus, representari cupimus: et tamen eo hæc dico, non ut nobis parcas. Invenies etenim Christianos nos esse, ut jam, quos interfecisti, invenisti in fide stabiles, in dolore patientes, in questione victores per

edition. Oxon. a Gallandio laudata: legitur enim: Propter hoc induite arma Dei ut possitis resistere in die nequissimo; ut cum omnia perfeceritis, stetis ac cincti, etc.

^a Præparationem. Vers. Ant.

^b Sic emendavimus ex Vers. Ant. Legebatur antea cadentia.

^c Cum Cypriano epist. 56. Vers. Ant. salutaris.

^d Græc. *εις αὐτὸ τοῦτο*. Porro τὸ τοῦτο non expressit Lucifer cum aliis Patribus; neque illud agnoscit vulgatus interpres; quin et abesse a pluribus codd. ex Millianis annotatis constat. Galland. Grævus codex Bonaerianus apud Sabat. *εις αὐτὸν* cum Lucifero. Vers. Ant. in illo.

^e Non recte censet Gallandius immobile hic usurpari pro immobiliter: nos ex Tilianis correctionibus legitimus immobiles, uti Lugdunenses quoque edidore.

^f Auctores pro *αὐθάρται*, *ἔθουσαοται*, domini, usurpare Luciferum Græco stylo assuetum existimavim ex iis in primis, quæ statim subdit, *pellentes omnem vocem servitutis*. Videsis virorum eruditorum observationes ad Hesychium v. *Αὐθάρται*, nec non Suicerum in Thes. eccl. eodem v. § II, tom. 4, pag. 574. Neque præterea velum Gangnum in Gloss. v. Auctor. Galland.

^g Sed et si, qui furis est, homo noster, corrumpitur: sed qui intus est, renovatur de die in diem. Vers. Ant.

^h Et est conjunctio, qua unum cum altero testi-

monio conjungit, uti sæpe solet, minime vero propria testimonii, quod subditur, uti Sabat. avumat. Vers. Ant. Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis.

ⁱ Eadem hic conjunctionis vis contra se Sabat. legit. Vers. Ant. Dum sumus in corpore, peregrinamur a Deo; ut idem Lucifer lib. II, pro S. Athanasio. Vide pag. 151, nota 10. Græc. fere cum Lucif.

^j *Ἐθνημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου*: quamvis in hisce tribus testimoniis videatur sensum potius, quam ipsa Apostoli verba expressisse.

^k Cum Latin. Antea jugulare.

^l Triumphos. Vatic.

^m Ita Latin. ubi antea cupientes. Cupiens, Galland. Hanc calliditatem blandiendi Catholicis, ut in suas illos partes traheret, sæpe Lucifer exprobrat Constanti: hinc Hilarius in lib. cont. Constant: *Pugnans contra persecutorem fallentem, contra hostem blandientem... qui non dorsa cædit, sed ventrem palpat; non proscribit ad vitam, sed dilat in mortem; non tradit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad servitutem; non latera vexat, sed cor occupat; non caput gladio desecat, sed animum auro occidit, non ignes publice minatur, sed gehennam privatim accendit.*

ⁿ Hilarius in lib. eodem: *Omnia sævissima sine invidia gloriosarum mortium peragis.*

illum scilicet qui confes-ores suos non deserit, eorum nos nihil agnoscentes, ut advertis, congregimur fortiter, dimicamus constanter. Scimus enim magnam esse claritatem, immensam sublimitatem, ac singularem sanctitatem, vitam salutis æternæ honestate passionis ornare, maximam esse nobilitatem potestatis tuæ tormenta contemnere, nec horrere calcare te, nec tuam rabiem pertimescere, qui in innocentes tam rabide sævis, qui, cum sis blasphemæ, et injustitiæ, et totius crudelitatis doctor, tamen a Christianum te plura, prudentem, atque justum videri posse censeas, cæcens et hebes, et veritatis ignarus. Adverte, vorator Innocentium, quod, in quo Christus vigilet, vinci tuis tormentis non possit, famem vincat, sitim spernat, squalorem carceris et receptaculi, pœnarum horrorem, roboris sui vigore subgat, omnem calcet pœnam, cunctos contra cruciatus, nec mortem, quam tu magno nisi munitatis inferre, metuat. Superare te existimas illum, qui meminerit scriptum: (Ps. cxv, 12) *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Ibid. 15). Et (Rom. viii, 35): Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio an angustia? an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te morte afficimur, tota die æstimati sumus ut oves occisionis, sed in his omnibus superamus propter eam qui dilexit nos. Quid nos tuum possit ab his auferre salutaribus præceptis, prorsus videre non valeo. Nam et licet eos qui tuæ pravitati consentiant ad nos illicendos levando omni officio tuo non desinas impio, ut Epictetum et cæteros, quos ex Dei servis tuos esse ac patris tui satellites fecisti, tamen absit a nobis hæc amentia, ut falsam vero anteponamus, aut aliqua nos oblata per te felicitas illiciat regni tui: inane gloriam tibi met serva, omnemque stolidissimi cordis tui prudentiam tibi met retine et comparibus*

^a Rursus Hilarius ibidem Lucifero consentit: *Christum confitetur Constantius, ut neget... hæreses comprimat, ne Christiani sint... sacerdotes honorat, ne Episcopi sint. Te, Christe, in verbis, te in ore circumferat, et omnia omnino agit, ne tu Deus ita, ut Pater, esse credaris.*

^b *Retribuet. Vers. Ant.*

^c *Morti. Ead. in qua hæc verba tota die conjunguntur cum verbis morte afficimur. Iren. lib. ii, cap. 22, morte; et lib. iv, cap. 16, tota die conjungitur cum verbis æstimati sumus, ut apud Lucif. qui tamen lib. I pro S. Athanasio pag. 58, habet: Occidimur tota die.*

^d De quo etiam in lib. de non conveniendo cum hæret.; sed ex hisce Luciferi verbis intelligimus, hunc hominem Catholicis primum partibus, deinde ambitione compulsus Arianis adhæsisse. Hoc innuit Athanasius in orat. I cont. Arian.: *Nam de Cecropio, Auxentio, et Epicteto hypocrita superfluum est dicere, cum omnibus liqueat, quomodo, ob quas causas, et per quos inimicos Ecclesiæ etiam isti promoti sint, nimirum qui se calamitarum in Episcopos orthodoxos, quibus insidiæ parabantur histriones, actoresque præbuerunt. Hi, cum essent non nisi in presbyteri ordine constituti, nec vulgo cogniti haberentur, tamen per impietatem Episcopatus titulum sibi procurarunt.*

^e Id est diaboli, uti paulo superius.

^f Quæ Lucifer hic commemorat, videntur refe-

renda esse ad an. 360, quo hic liber scriptus fuit: nulla tamen de hoc Constantii facinore mentio apud Historicos: si tamen. quod ait Lucifer, *memoriæ recentis nomine velimus intelligere, paucos quæ ante annos Constantius adversus Catholicos Alexandrinos crudeliter jussit perpetrari, forte conjicias ea hic enarrari, quæ anno circiter 357 Georgius Cappadox Constantinopoli Alexandriam reversus imple, sævisimeque aggressus est! in Alexandrinos ipsius Constantii auctoritate et edicto. Vide Sozom. lib. iv, cap. 10, edit. Vales., et Præfat. nostram, § iv.*

^g A Georgio namque, qui Alexandria expulsus ad Imperatorem confugerat, vehementer ira incensus idem Imperator Notarium misit Alexandriam, qui Constantii jussu multos Alexandrinorum tormentis subdidit, ac verberibus affectit. Nec multo post Georgius ipse revertitur terribiliter factus, quippe qui Imperatorem ad multorum vexationem incitasset; ait ibidem Sozom. Hinc Lucifer scribit, una tincta subscriptionis tantum scelerum in ea urbe commissum, Id est una edicti subscriptione temere ac furenter a Constantio signata Georgii impulsu.

^h Tincta subscriptionis una, pro una subscriptione quæ tinctura seu atramento fit: tincta nomen novum. Til. et la Cerda.

ⁱ Nihil magis. Galland.

Deo mancipatos, perpetua vinci tormenta, sed te magis prosterni atque deduci ad nihilum. Accipe in vicesimo sexto psalmo positum (*Psal. xxvi, 1*): *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus defensor vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropinquant super me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Si consistent adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversus me prælium, in hoc ego sperabo. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in a domo Dei per omnes dies vitæ meæ.* Igitur, cum justitiæ virtus in his perficiatur passionibus, cum, quia Christus in nobis patitur, nec sentiamus supplicium, propterea quod, ubi deest culpa, nec pœna sit, quomodo his te rebus vincere Deo dicatos devotosque potuisse arbitratus es, quibus augmenta virtutis invicta præbeat fides? Credo equidem, nec me veritas fallit, quod, licet adhuc totis tuis eo incumbas carnificinæ viribus, ut membra divellas, artusque laniatos in sanguinem nostrum sæviens diu tortor vexares, quod vincere tamen numquam Dei possis familiam, numquam exercitum Christi superare valeas, non doloribus subjicere, non pœnis argentibus poteris flectere. Christiani nullos cruciatus, nullamve mortem recusamus; non tyrannicas tuas jussiones, non judicum tuorum gladios tremere possumus, quia gladio Dei armati tibi resistamus. Beatus apostolus, *De cætero*, dicit Ephesiis (*Eph. vi, 10*): *Confortamini in Domino, et in potentia b virtutis ejus. Induite arma Dei, ut possitis stare adversus remedia c diaboli, quia non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra potestates, contra hujus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitia. Arma indutos Dei tu, per quem omnes in nostram necem sæviunt dæmones, superare quia non potes, hortamur tandem te nobis tradas, ne cum istis, quos describit apostolus, in cuncta torquearis æva. Sic non in tenebras carceris tui filii possint vinci lucis a tenebrarum filio, tamquam tenebras sentire possint hi, in quibus inhabitare dignatur ille, qui sit lucis conditor. Perferat virtus necesse est, quod ferendum natura mortalis edocuit; si enim ignibus consumere nostros artus tentaveris, te magis in nostra corpora sentiemus exuri quam nos, qui cum libenter ac prompte curramus ad mortem pro fide, non nos amittere vitam posse, sed magis conquirere, et quidem post fragilem æternam præsumamus. Stat semper nempe gladii tui acies exstricta d, parata Christianorum neci, et tamen omni plumbo curvior esse nobis videtur iste mucro gladii tui, sicut et acies animæ tuæ. Toleramus omnia in passione securi, veluti ingeramus supplicia quæ pati-*

mur, quoniam qui per te in nos sævit, nostra fide prosternitur. Non enim morte in perpetuam malignitatem illam deleri nos posse novimus, qui in Christum vitæ æternæ tributorem unicum e Dei Filium crediderimus; sed credentes sumus et bene præsumentes, quod ad lucem vitamque perennem etiam corpora sint resurrectura, quæ tu nunc uris, torques, ac lanias. Si enim, posteaquam per te interficimur, nihil nos esse futuros sciremus, profecto stultissimi essemus non huic vitæ consulentes, ut esset quam diutina, et commodis omnibus plena; quod contingere nobis poterat, si tibi magis quam Dei decretis temperandum censuissemus; ac nunc cum, per te si vita præsens auferatur, immortalis sumatur, hanc præsentem vitam propter Dei Filium cum bonis suis contemnere servos ejus necesse est, siquidem omnis hujusmodi jactura immortalitate pensetur. Quanta virtus, quantum robor animi, qualis fuerit firmitas fidei eorum, quos interfecisti, et sit horum qui adhuc tuo sacrilegio resistunt, advertete, Constanti, stetitisse aut illos beatos martyres, quos jam Dei potentia in celestibus regnis esse constitutos cernimus, aut hos quos adhuc interficere non valuisti, contra te immanem feram, qui fanda atque infanda nobis comminando non desinas, cum multis f tolerabilius audere semper desiderans fueris, ac sis, adversum te æmulos surgere principes, quam Christum Dei Filium confitentes existere victores. Placuerat enim tenebris omnium errorum obsesso cordi tuo, et profunda caligine cæcato animo, nos omnes C per tuam hæresim a Deo convertens g primo tuos clientes efficere, deinde consatellites. Sed vicit te et ipsum in te, ista qui fuerit machinare molitus, veritas; valet enim vi sua. Exspectantes denique sumus momentis omnibus super h ista, quæ jam intulisti tormenta, adhuc addas constituendo sæviore carnifices, ferociore ultores, qui devotos Deo milites adversus edicta feralia tua resistentes, quo minas et cruciatus et tormenta fidei vigore per Dei misericordiam calcemus, possint vel gladio invadere, vel crucifigere, vel igni torrere, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera nostra ac membra laniare; ut stamus nunc usque per Dominum immobiles staturi semper, si quidem non nos simus qui tuos frendores vincamus, sed ipse in nobis, cujus auxilio regimur, D cujus virtute servamur. Quantus enim tu es, aut qualis, qui possis spoliare nos his bonis, quæ sunt in nos collata divinitus? rapis nos, negas i, egenos facis, damnas, vincis, uris, miseris etiam modis necas, et tamen vincere Christianorum invictam fidem non valet. Per quod intelligere debuisti factum, quia et tu erroris crudelitatisque tuæ sis recepturus supplicia;

^a In domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Vers. Ant.

^b In potentiam. Ead.

^c Cum Ms. reg. apud Sahat. Vers. Ant. *insidias*. Vide not. in lib. II, pro S. Athan. et hoc eodem libro pag. 248.

^d *Stricta*, Latin. et ex eo Gallandius.

^e *Unicum verum*. Vatic.

^f Forte *multo*, aut *multos*. Til. *Multo*, Latin. et Galland. Recte *multis*, id est *tolerabilius rebus multis*, pro suo scribendi more.

^g Participium pro gerundivo, sic sæpe utitur: *convertendo nos tuos clientes efficere*. Til. et Galland. *convertentes primos*. Latin.

^h Id est, *atrociora quam ista*. Galland.

ⁱ *Relegas*. Latin.

et contra nos, quod per hanc propositam difficultatem angustissimus trames ad immortalitatis præmium sublimiter ducat, non poterimus cedere tuæ crudelitati, qui novimus quod sit martyrium dominicæ fortitudinis singularis imitatio. Laboris quidem et difficultatis plena satis et ardua martyrum adeo via est, ut non quis humanis implere valeat viribus; sed nos, qui auxilio divinæ suffragationis juvamus, calcemus te semper, ut nunc calcamus, necesse est. Hinc est quod libitum sit nobis, non solum non te timere Dei religionis adversarium, sed et ultro provocare. Provocaris ^a, cum semper, ut non miserearis immisericors, sed ut interficias expectaris: hinc est quod non possit capere divisionem felicitas nostra, quia, et cum occidimur pro Dei Filio, ipse dilectione vivat in nobis, ipse, qui est in pressura et excitatio, in persecutionum præliis fortitudo. Quibus etenim velis te modis exeras adversus Dei cultores, numquam tamen poteris evacuare signatam virtutem, quippe cum mundana non invitent, non terreat tormenta. Cum hæc ita sint, te Dei domus persecutorem quid aliud dicam quam miserum, qui prædonum tuorum dæmonum instigationibus pareas, quorum stimulis actus hæc fueris perpetrare machinatus, per quos inbærente cordi tuo persuasione tua sacrilega libenter erras. Faveas stultitiæ tuæ tibi ignotæ ^b; atque utinam cum solis Arianis comblasphemis tuis errare ac desipere velis! nos etiam in consortium malorum tuorum rapere conaris, proscribis, expolias; sed novimus maximæ felicitatis genus esse propter Christum quæsitam paupertatem. Inferis ^c, carnifex, mortem ^d ad nos; non solum non cervicem subducimus, sed et damus ^e, ut propter Dei unicum Filium jugulemur. Quorsum hæc retuli? ut scires pœnas tuas nullas habere contra Christi servos vires, et quod expavescere non possumus id, quod venturum semper expectemus. Indigne fers cur dicaris hæreticus, et audes tamen dicere non comparari posse, vel æquari Patri Filium; nos, qui unam deitatem Patri et Filio defendimus, Filium æqualem dicimus Patri. Credimus, ut credidit beatus Paulus apostolus, qui dicit de Filio (*Phil.* II, 6): *Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus esse se æqualem Deo. Quid est, qui cum in forma Dei esset? nisi quod sit*

A Filius, ut est Deus Pater, incommutabilis, inconvertibilis, inæstimabilis, inenarrabilis, æternus, perfectus. Quid est, qui cum in forma Dei esset? nisi quod ipsam inaccessible lucem habitet Filius, quam et Pater; nisi quia una sit divina sublimitas Patris et Filii. Sanctus et Spiritus, in beato manens apostolo, corda vestra omnia hæreticorum iam tunc conspiciens addidit interpretationem, quid sit in forma Dei esse Filium: (*Ibid.*) *Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus esse se æqualem Deo.* Apostolus beatus æqualem Filium Patri dicit, unam deitatem manifestans Patris et Filii; et tu audes cum sacrilegæ audaciæ tuæ satellitibus atque sacrilegii tui comparticibus dicere: *Non enim nos possumus æquare aut comparare Filium Patri?* Aut cur Dominum dixisse arbitraris, *Qui me vidit, vidit et Patrem* ^b (*Joan.* XIV, 9); Et, *Ego et Pater unum sumus* (*Ibid.* X, 30)? nisi quod una sit potentia Patris et Filii. Tu dicis, quod habet Filius initium; at nos dicimus sine initio esse: si quidem omne, quod habet initium, et finem possit habere necesse est. Igitur, cum credamus unicum Dei Filium æternum esse, hoc est coæternum Patri, et vos hostes Dei negetis, nonne rectissime dementes et omni vecordia saginatos filios pestilentiæ vos nuncupamus? de quibus clamat beatus apostolus, ut tunc de Judæis (*Rom.* I, 28): *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non convenient* ¹. Et ad Philippenses: *Coimitatores mei estote, fratres, et observate* ² *eos qui sic ambulant, sicut habetis formam nostram* ³. *Multi enim ambulant, quod sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis est interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt* (*Philip.* III, 17). Et ad Timotheum de te, Constanti, ac tibi dilectissimis comperditis tuis (*1 Tim.* IV, 1): *Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam a fide attendentes spiritibus seducto-ribus, doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi mendaciloquentium, cauteriatam habentium conscientiam suam.* Vos adhuc percudit atque interficit Spiritus Sanctus ore ejusdem beati apostoli ⁴: *In novissimis diebus advenient tempora periculosa. Erunt homines se ipsos amantes, cupidi* ⁵, *superbi, fastidiosi* ⁶, *blasphemi,*

D ^m Ex Græco, ἐν τῇ ἀρχῇ. In confessione. Vers. Ant.

ⁿ Græc. τῆς κτίσεως. A veritate. Vers. Ant.

^o Ἐν ὑποκρίσει. Græc. In dissimulatione mendaciloquorum. Vers. Ant. Cotelierius in Tom. I Monum. Eccl. Græc. pag. 337, monet, in Lucifero aut ad Græcam locutionem voces ambas ita esse conjungendas, mendaciloquentiam, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, I Timoth. IV, aut legendum mendacium loquentium. Nos ad sensum Græcæ vocis utramque conjunximus.

^p Mentem et conscientiam suam. Vers. Ant. Mentem abest a Græco.

^q Apostoli Pauli. Vatic.

^r Cum Cypr. lib. de Unit. Eccl. Vers. Ant. Avari... non obaudientes.

^s Græc. ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι. Vulg. elati, superbi. Et eo quidem sensu, quo superbi, accipi posse videtur fastidiosi Luciferi. Cicero x Philip., Quorum, in

^a Provocaris enim. Galland.

^b Melius cum Latin. et Galland. nam antea ignitæ.

^c Forte inferas, ut paulo ante faveas. Galland.

^d Mortem; at nos, etc. Latin. et Galland.

^e Damus cum iisd. ut sensus sit: Inferis, carnifex, mortem, at nos non solum non cervicem subducimus, sed et damus; antea leg. manus.

¹ Vers. Ant. In forma Dei constitutus.

² Ita cum Latinio: antea legebatur, Patris et Filii sancti Spiritus, in beato manens Apostolo. V. præfat. § 2.

³ Cum Græco, τὸν πατέρα simpliciter. Vers. Ant. Patrem meum.

⁴ Vers. Ant. Conveniunt.

⁵ Observate qui. Vers. Ant.

⁶ Vers. Ant. Formam nos.

¹ Vers. Ant. Quos semper. Quos, idem Lucifer I. 2 pro S. Athan. Vide pag. 159 (hic col. 926, lin. 17).

parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine fide, detractores, incontinentes, inimici, sine benignitate, proditores, protervi, inflati, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem pietatis, veritatem autem ipsius negantes; et hos devota (I. Tim. III, 1). Et infra: Quomodoquam qualem Jannes^b et Mambres resistunt Moysi, sic et hi resistent^c veritati, homines corrupti mente, et reprobi circa fidem, sed ultra non proficiunt; insipientia^d eorum manifesta erit omnibus sicut et illorum fuit (Ibid., 8). Et infra: Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes aures^e et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur (Ib. IV, 3). Deserens apostolicam aulem, conversus ad fabulas, ut cancor ita sermo tuus quod serpere possit, cum prædixerit ore apostoli Spiritus sanctus, catholicos dicis erraticos, et paulo

quit, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. His adde fastidium quandoque sumptum pro fastigium, ut Cangius nos edocet in Gloss. Vid. fastidium. Quid porro si Lucifer stylo minus Latino et pene rudi passim usus fastigiosi scripsisse dicatur? Galland. Cum Lucifero tamen convenit Vers. Ant. apud Sabatierium.

^a Virtutem... et hoc devota. Vers. Ant.

^b Græc. Ἰαννης. Vulg. Jannes. Sed cum Lucifero Jannes legit quoque Sanctus Cyprianus de unit. Eccl. pag. 115, edit. Oxon. Vide ais Cotelerium ad Const. Apost. lib. VIII, cap. 1, Galland. Nostrum non est de hoc nomine quæstionem instituere: Magno certe cum discrimine, inquit Cotelerius in loco laudato, nomina magorum istorum efferunt, scribuntque auctores Hebræi, Græci, et Latini, his fere modis, Johane, Janne et Mamre, Jamre, Ἰαννης, Ἰαννης, Ἰαννης, Ἰαννης, Ἰωάννης, Ἰάμνης, et Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις, Ἰαμβρις; apud Glycam Ζαμβρις, inversa sorte prima littera M, sicque mutata in Z; Jannes, Jamnes, Johannes, et Mambres, Jambres etc. Resistunt pro resisterunt legit Sabatierius. Vers. Ant. Jannes.

^c Resistunt, et corrupti mente, reprobi, etc. Eadem.

^d Insipientia enim, etc. Ead.

^e Auribus legit Sabatierius.

^f Nos suscipere. Vatic.

(f) Redarguit hic Lucifer inconstantiam imperatoris, qui ad arbitrium et pro Arianorum voluntate fidei formulas ab iisdem prolatas recipiebat modo, modo rejiciebat; præsertim vero indicare videtur libellum fidei in Mediolanensi concilio exhibitum catholicis episcopis, ut eidem subscriberent, vi ac minis adacti, ut alibi sæpe notavimus: hanc fidei formulam reprobat postea Constantius ipse, et novas identidem ab hæretica causa aut admitti, aut respujussit.

^h Eudoxius, quem Lucifer per contemptum Adoxium nominat, post occupatam anno circiter 358 Antiochenam Ecclesiam, ibidem concilium celebravit inenitæ anno insueti, ibique descripta fidei formulam ὁμοούσιος et ὁμοουσιος voces reject; præterea e cathedra ad populum sermonem habens, aut in ipso concilio impudenter protulit blasphemias, quas Hilarius refert in lib. un. contra Constantium. At Arianorum et Semiarianorum appetitus insidiis, et apud imperatorem, cujus gratia, et auctoritate plurimum pollebat, accusatus et sua Sede dejactus in concilio Seleuciensi anni 360 die septembris 13. Rursum vero Acacii potentia fretus imperatorem adiit, suas blasphemias verba tunc egerat, et inito anno 360 in Constantinopolitana convenit a suis fautoribus, et Constantio probante, Cp. Ecclesie prædici-

A post, ipsam quam catholicam dicebas, quamque suscipere cogebas, dicis esse blasphemiam &. Item post paululum, quam nunc astruxeras apud Antiochenos contra Adoxium faciens fuisse blasphemiam, ipsam iterum tunc firmas catholicam; unde et Adoxium Constantinopoli esse censueris, quod contra ipsum probaveris catholicum. Soias utique ex hoc ipso quantum intersit inter verum atque falsum, quando ipse cum sis, ut tibi videtur, peritus, habeasque dictatorum designatum numerum, tamen persuadere nulli, nisi eis, qui carnificem tuam timeverunt, te potuisse advertare. Nos vero, quibus ad loquendum natura sufficit, alienam omni scientia, et hinc alieni litterarum, ad omnem desiderandam hæresim valeamus, quia res ipsa ac veritas loquitur. Tu ac tui adjutores litterarum et hinc aliam plenam auxistis artem; nos sumus tantum sacras scientias

tur, Macedonio depulso. Hæc Boschius in Hist. Patriarch. Antioch. præposita tom. IV Julii Bell. Utrum Antiochenam quoque formulam ejuraverit Eudoxius, videtur incertum, cum Seleucienses Patres nihil contra statuerint, concilio re infecta dissoluto. Ut aliquid certi e Luciferi verbis conjicere liceat, sic existimo, Antiochenam formulam ab Eudoxio sanctam, a Constantio ejusdem Eudoxii persuasione probatam fuisse; mox Constantius ab Eudoxii adversariis e sententia dimotus et formulam, et illum auctorem damnavit; iterumque Eudoxii fraude deceptus, cum hic blasphemias suas in Actium rejiceret, seque illas ejurare fingeret, Eudoxium in gratiam recepit, de Antiochena formula nihil præterea sollicitus, eumque Constantinopolitanum episcopum confirmavit. Hæc tamen adhiberi potest iisdem verbis interpretatio: quod Constantius visus fuerit formulam istam iterum comprobasse, cum illius auctorem ad Constantinopolitanam episcopum evexerit, qui nunquam destitit et formulam suam suasque blasphemias palam profiteri. Petavus Antiochenum concilium retulit ad annum 360 in lib. I de Trinit. cap. 9; nostrum non est de hac controversia disputare. Utramvis probes sententiam, cum Constantinopolitanum concilium initio anni 360 Eudoxium huic Ecclesie præposuerit, licet paulo post secutum sit Antiochenum, auctore Petavio atque, in quo illa fidei formula edita est, statimque hanc librum aut anno eodem ad finem saltem vergente, aut insequenti descriptum fuisse a Lucifero. Equidem Luciferi hic idem locus convenit cum sententia Boschii, si sensum recte assequi velimus: nimirum, Formulam, quam apud Antiochenas editam probaveras, mox contra Adoxium concitatus dixisti fuisse blasphemiam, et rursus veluti catholicam confirmas, cum Adoxium illius auctorem dignum censeas Constantinopolitano episcopatu. Vide Boschium in Histor. laudata, qui duas distinguit Synodos Antiochenas, alteram sub Eudoxio ante annum 360, in qua voces ὁμοούσιος et ὁμοουσιος rejectæ fuerunt; alteram sub initio anni 361, in qua, licet Acacianis contra obstantibus, formula synodi Constantinopolitane confirmata fuit, et Filii cum Patre ὁμοούσιος, id est similitudo secundum Scripturas.

ⁱ Tunc. Galland.

^j Id est scriptorum, qui dictata exoptant, scribuntque, uti censet Ducangius in Glossar. Ego potius quosdam ex aula Constantii intellegere, et in humanioribus litteris versatos, qui ejus edicta, litteras, et sententias de fide, atque formulas scribendas dictarent compto sermone, ac dextro, ut subdit paulo inferius, eosque adjutores litterarum appellat.

litteras; noster sermo est communis, contra vester politus, ornatus, qui etiam dici mereatur disertus; et tamen suadere dulcis per artem quæsitus sermo vester nulli potest christianorum, nisi ei, qui non sit, sed tantum dicatur, ut tu, qui cum sis lupus ipse esse de ovibus ab insciis iudicaris. Quis tam excors est, nisi qui ut tu omnem hauseris amentiam? quis est Dei famularum, qui nolit devotionis obsequio morte honestari? quis est qui cruorem sanguinis sui pro Christo non sit desiderans spondere? cum huiusmodi mors integriorem faciat vitam, æternam inveniat gloriam. Stamus, ut advertis, virtute Dei protecti, præceptis Evangelii calciati, fixo immobiles gradu, ne possint per te præcipiti labe rapi vestigia. Stamus scutum fidei tenentes, ut in totum non possint per te facta fumantia hostis concreescere jacula, quippe quæ semper in te repercutiantur. Munita sunt nostra capita casside salutis, est in ore verbum Domini, ut hostis in te collocatus gladio elidatur spiritali, sternatur pariterque dissipetur; esse advertes sanctam fidem, quam nos abjicere cogebas, animæ nostræ clypeum, et fortem et impenetrabilem et contextam loriceam, quam nulla diaboli possint tela per te perforare illata. Tantam perseverantiam cernens christianorum, *Defendum est, inquis, et a me semel susceptum Arianum dogma*; dicis talia honesta voluntate errans. Sentis enim nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamque summa vi oportere defendi: defendis gladio; at nos defendendam novimus religionem non occidendo, sed moriendo pro Deo, universaque mala hæc quæ tu ingeris sustinendo. Tali genere defendentes religionem quæ tua crudelitas poterit vincere? Si enim quilibet militum tuorum in hac fragili imperii tui militia tibi mortali mortalis fidem servaverit in aliquo egregio facinore, et acceptor sit, et carior; si perierit apud te inanem hominem, summam consequitur gloriam, quod pro te duce suo morte occubuerit: quanto magis Deo æterno imperatori fides est servanda a nobis clementiæ ejus militibus! Cum hæc nos agere susceptum cogat officium devotionis, tu, quia cæcus sis Christum verum Deum veri Dei Filium esse non credendo, quia sis simpliciter infelix, quod æternæ mortis tenebras minime evaseris, volueras et nos redire ad veterem cæcitatem, ut tam non simpliciter, sed detestabiliter cum lumine videremus amisisse prudentiam. Nam et cum cognoscamus quam mortis damnationem esse tibi, quia crederet nolis, et geminatum malum esse nobis, si rejecta nostra credulitate ad interitum redire maluerimus, quomodo nos posse tuis præsumperas aut falsis obsequiis, quæ magis, dum illiciant, interficiunt, aut omnibus tormentorum crudelitatis generibus a Dei charitate separari? Quis tantam sibi ob-

latam felicitatem respuat, nisi qui sit te infelicio, cum videat confessionem vocis tuus, *Christianus sum*, adversa succumbere, læta provenire, patescere regna, æterna parati imperia? Dicis: *Negate Dei Filium, aut interficiet vos virtus regni vestri*. Quam molius est ab hoste Christi interfici, quam a Christo! quam est optimum a te antichristi amico mactari, et a Christo vivificari! Quis nolit particeps ac socius patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, cunctorumque justorum inveniri, quam Judæ, cujus tu exstitisti imitator? In carcere per Herodem compestilentem tuum punitus est Baptista Joannes; Jacobum sævitia Herodis interfecit; in insulam relegatus apostolus Joannes; crucifixus est beatus Petrus; alligatus est beatus apostolus Paulus, reclusus est carceribus, flagellatus est, et sæpe lapidatus, interfectus est postremo. Sed, hi cuncti illa gratis sine suslinendo quod amici Dei fuerint facti, qui advertimus, et ipsi crudeli manu tua mactari malumus, quam tuæ cedere carnificinæ. Cur vos exosos habes, cur tantam sævitiam persequeris? nempe quia nos christianos fateamur; et illi hæc, quorum fecimus mentionem, pro unico sunt interfecti a tyrannis tuis Dei Filio, cur se ejus servos dixerint. Dicit ore religiosi David Spiritus sanctus ex nostri persona populi: *Si oblitus sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad deum alienum, nonne Deus requirit ista? Ipse enim novit abscondita cordis: quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis* (Ps. xliii, 21); et tu Constantius Arianæ idololatriæ municipalis interea imperator, *Metuite, inquis, frendores recrudescens in vesicam necem insanie meæ, et estote mecum apostatæ*. Hæc audiens non vulneribus tuis mederi vis, sed magis pergis cæco et irrationabili furore illorum insipientium, qui insinuant se menti tuæ, et instigant nescium furere his spiritibus, quibus tu, quod Dei unicum Filium neges, sacrificare dignosceris; qui, quia per se nocere nobis nihil possunt, proteguntur ejus magnitudine Dei, per te nos satellitem suum persequuntur, quos sibi inimicos esse infestissimos sentiunt, exercentque per te amatores suam sævitiam quam violentissime possunt, existimantes interventu tue carnificis se nostram violaturos fidem. Doctrina cunctarum est sacrarum scripturarum, in Dei Filium credere primam et communatam esse justitiam. Hinc est quod te victo quæstionario illi demones in te vincantur, quia victoriam non nostrorum fragilium nobis præstat corporum virtus, sed illius elementia ille sufficit vires, ut inter omne carnificinæ tuæ instrumentum dremus immobiles, ut non doloribus vulnerum, non icibus quæstionum frangamur, sed potius erigamur; hinc verus est Dei cultus, in quo mentes colentium seipsas Deo immaculatas victimas

^a Jam. Latin.

^b Foris addenda vox *Painos*, Galland.

^c Vers. Aut, requiret.

^d *Occulta, et morte afficimur*. Ead.

^e *Instigant nescium furere. Hi spiritus sunt, etc.*

Latin. et Galland. his immutatæ, spiritibus pro spiritibus, furere pro furore, sententiam retinemus.

^f *Qui quæstiones de Fide in nos exerces judicantia.*

sistent. Et arbitraris Dei esse cultorum quemquam tam segnem ac stolidum, ut non illum ardor tantæ cupidinis excitet, et non armet, non instiget, non stimulet, non denique illis facibus amoris inflammet, quibus sunt sancti inflammati prophetæ, apostoli, ac martyres? Quem, inquam, nostrorum non impingat animus inter manus tuas crudeles pro Christo interfici? quem ad martyrii gloriam et culmina non tantum per hæc, quæ tu ministras, sed etiam per crudeliora non pervenire urgeat? quippe cum facile superentur tua supplicia, si ipsorum suppliciorum ante oculos proponatur gloria. Nec enim id, quod lacerat, consideratur, ubi pœnæ merces tanta præstetur. Mercedibus incorruptibilibus tua, Constanti, tormenta vincuntur, et cruciatus obteritur, mors subigitur, quæ cum inferatur, magis vita reparatur. Dolerent, imperator, vulnera per te infligunt, si statim non Dei amicos efficerent. Ac, cum tunc vere victuros nos præsumamus, si a te propter Dei plectamur Filium, tunc nihil salutis amissuros, quin fieri potest ut tuis inanibus cedamus frendoribus? Tuo nos potuisse ac posse vigore subigi es arbitratus, et credo adhuc frustra arbitreris. Quousque tandem abuteris Dei patientia, Constanti? Quin immo hortor, hæc pellens ex tenebrosis sentibus tuis illa insulsa mens tua recipiat meditationes, quæ te possint in viam statuere, quæ ducunt ad Dei regnum. Apprehende amœniter quod te ducat ad convivium Abrahamæ, Isaac, et Jacob, Dei amicorum, tu qui ausus fueris homo totius injustitiæ justum te æstimare, omnibus te præponens Dei iudicio sanctæ Ecclesiæ constitutis episcopis, fidemque sanctam, quam semper tenuit ac tenet Ecclesia, reprobandam, fueris nisus blasphemiam consacrilegi tui Arii ore prolata nunc per satellites tuos, nunc edicto tuo, nunc spiritibus immundis referto ore tuo prædicare, et juste perfectum cultorem Dei, et omnia sancte agentem vocitare, cum adhuc te neque crudelior; neque detestabilior, neque in blasphemis major, quam quisquam eorum regum, qui tyranni nuncupantur, fuisse reperiatur. Quæ ita se habere in libro, qui titulatur *de Regibus apostaticis*, quia jam aperui tuæ imprudentiæ, nunc illud te scire volo,

A quia, nisi te mature converteris, nisi credideris, ut nos, unicum Filium Dei semper cum Patre regnasse, et nunquam fuisse Patrem sine Filio, unum etiam esse regum Patris et unici ejus Filii, unamque deitatem possidere Patrem et Filium, in æternum te periturum: siquidem Arius magister tuus creaturam dixerit Dei Filium, et tu ejusdem ad cælum extolaris usque laudibus blasphemiam. Nos te urgemus, rogamus, impellimus Deo fieri amantissimum, et tute injuriam pati a nobis quereris: sic inanem dignitatis tuæ tueris censuram, tamquam hæc sit te a perpetuis ereptura cruciatibus; erigis super Domini sacerdotes superbum caput, non advertens scriptum: *Omnia qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur*. Apostolus, *Qui cum in forma Dei esset*¹, dicit de unico, quem in nos persequeris, *Dei Filio, non est rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in habitu inventus ut homo: humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis*. Ille, qui in forma Patris semper et fuit, et est, et futurus est, quippe verus Filius, quippe immutabilis et inconvertibilis, quia Deus sit totum potens Filius omnipotentis, propter nostram tamen salutem sese humiliare dignatus est, ut nos jacentes atque depressos, erectos exaltatosque efficeret; quæ ejus sancta humilitas te canem rabidum fecerit latrare contra ejus divinam majestatem, sola videns de sacris scripturis, [quæ præter susceptam humilitatem scripta sunt, præterieris ea quæ æternam narrent ejus divinitatem. Quid ad hæc respondes, Constanti? cui crebro sunt acclamantes Ariani dogmatis tui episcopi, episcopum te esse episcoporum: morientes propter Deum unicum Filium credis, an non credis regnum possessuros cælorum? Si credis, cur ad ejus æternitatem nos impellis negandam? cur non desinis persequendo nos, qui sumus credentes in eum? cur nobis es perinquietus et semper infestus, præbens te persecutorem violentum, sub pacis vero titulo hostem subdolum? Doleo quod tanta tibi met acquisieris mala: lugeo te quod sis omni ex parte positus sine spe vitæ æternæ. Cæterum, licet tu non gladiis tantum scindas nosmet, sed et dentibus tuis

^a *Tantæ*. Latin.

^b Cum Latin. Antea *vitare paratur*.

^c *At*. Id.

^d *Quei*. Galland.

^e De hoc satis jam in Vita Lucif.

^f His mendum inesse putarim: ac forte legendum, *et jure te perfectum*. Galland.

^g *In blasphemis major*. Id. Antea *majorum*.

^h Ex his cognosce suos libros seorsim et diverso tempore a Lucifero scriptos fuisse.

ⁱ Ita et Hilarius lib. viii de Trinit. Vers. Ant. *constitutus pro esset*.

^j *In similitudine hominum factus et habitu adinventus ut homo*. Vers. Ant. Græc. ἐν σχήματι.

^k *Humiliavit seipsum factus obaudiens*, etc. Vers. Ant.

^l *Propter*. Latin. et Galland.

^m Ita Constantio adulabantur, qui in definiendas fidei controversias semet ingerebat; et hoc titulo,

D veluti honorificentiore, donabantur episcopi, qui dignitate, aut virtute, aut doctrina cæteros antecederant. Vide Bingham. de Orig. Eccles. tom. 1, lib. ii, cap. 2, § 8, hinc illud Luciferi dictum in lib. *de non parc. in Deum delinquentibus*, quo Constantio reprobat, quod ecclesiasticis negotiis, ac religionis controversiis sese immisceret: *qui tamquam vere ad te omnis cura Ecclesiæ pertineat, sic sis sollicitus*, etc. cum homo is esset Constantius, qui dogmatum ac legum ecclesiasticarum peritiam jactaret, ut in lib. ii pro S. Athanasio idem Lucifer de illo scribit: *qui te legis peritum vis videri*; et sub ejusdem libri initia: *Credo nihil sacrarum te fugere scripturarum, neque enim posses egregia nobis mandata dare nisi fuisse legis peritus*; quod ironice dictum; et in lib. de non parc. in Deum delinquent. *de quo*, id est, *Jesu Christo, libros scriptos dedisti*: hæc autem ab Ariano episcopis imperatoris nomine edebantur in val-gus.

sis mandens, tamen, tuam rabiem quod a Deo protecti superaturi sumus, certum tene; nec in eo nos despiciere digneris, quod videas corpora nostra fragilia; quod est enim potissimum, sapientiæ ^a recti ac muniti valemus, habentes ornatus ac munimenta in cordibus, ac sensibus nostris. Unde nunc nos ornatos videmus? unde munitos ac tutos esse sentimus? unde nos sapientes cognoscimus? nisi quia et blasphemiam tuam vitemus, et mortalia corpora nostra tuo ensi gratanter propter Dei Filium tradamus, scientes quod, cum terrenum nostrum domicilium interficere valueris, cœleste, quod habeamus, quia interficere non possis. Idcirco etenim bona nobis, malaque proposita esse novimus, ut vis omnis prudentiæ nostræ in discernendis bonis malisque versaretur. Quid stultius nisi temet vere Deum negare? quid sapientius, quam nefandum tuum calcare caput et Deo propter hoc placere factum? Hinc est quod perspicis omnibus nostris viribus nos stare paratos in agone justitiæ, fide integra, virtute devota, mente incorrupta ad aciem stare, quæ per te indicta est, divini ^b milites interritos. Fortiter etiam portatur a nobis sentum fidei, unde et protegente Deo quidquid manibus tuis diabolus jaculatur, extinguitur, quia calciati sunt nostri evangelico magisterio, et armati pedes calcaribus. Tu licet sis augustus, et ^c in te obteritur rugiens in nostram insontium necem serpens; siquidem mordere et supplantare per te carnificem suum non prævaleat: premi etenim nos per te vult Deus, non utique ad hoc, ut fidem iterque deseramus patriarcharum, apostolorum ac martyrum, sed ut coacti a te unicum negare Filium Dei mortem etiam subire non recusemus. Non sumus ut tu adeo stulti ac perversi, ut malimus salutaria excutere, mortalia vero suscipere; non sumus præsidium cœlestis medicinæ fugientes. Prospicimus, ^d quod enim licet ferro medicus secet, cauterio urat, sinapis incendio ad omnem dolorem ægrum deducat, tamen nec secari, inuri, exedi, morderique esse inimicum: quippe quod idcirco bonum sit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos salutis causa dolores. Vult nos Deus mortem morte dissolvere, tormentis temporariis æterna cruciamenta discutere, supplicia futura perpetua tuis supplicis evacuare; hi videlicet, qui, cum vitam

A abstuleris a nobis, præsumamus magis posse conferri, et quidem propter temporariam æternam, propter fragilem et caducam incorruptibilem et perpetuam. Non sufficere tibi censes contentes se Christianos tantum gladio esse plectendos, nisi omnia genera suppliciorum eorum inflixeris corporibus. Nihil interest quogeneri mortis nos punire digneris, dum per hæc ad vitam perfruendam adiuturam æternam, dum per hæc tua mortificetur rabies, nos contra vivificemur. Si enim miserum putas, quod malim quovis crudeli supplicio pro Dei interfici Filio, ut omittam æternam beatorum martyrum gloriam, quocumque genere esse moriendum scio. Dabo denique tibi multos, qui in lectulis crudelius pereant, quos interior aliqua suppuratio inflavit, et nervorum secum luctantium dolore contraxit. Interest ex qua causa, non ex quo pendeam stipite. Quid dicis, rex stultissime? inique in ista supplicia, in hujusmodi pœnam mittor a te, an juste? si inique, tua flagentis erit crux, non mea quem fixeris: si juste, culpa mea me criminis mei, non pœna tua torquere incipiet. Cæterum quantum ad exitum nihil interest, clavo per te an lancea moriar, restrictis post terga manibus an porrectis sparsisque; utrum pronum, incurvum, an rectum et editum, nihil refert utrum quiescentem me in lectulo occidas, an cervicem mihi stanti incidas gladio, an securi caput auferas, an ad palum me, an ad crucem alliges, igne torreas, an vivum humo condas, saxo præcipites, an in maria mergas, labandagine ^e magnis viribus conatus uno vastissimo ictu longe a me meum caput excutias, an omni subtilitate subtilior sagitta diutissime figens in meo corpore ludas; centum millia licet formas pœnarum crudelitas tua faciat, ex his omnibus ad me sola per istam mortem illatam a te perveniet immortalitas. Non possum nisi gaudere cum talia ingesseris, quandoquidem per hæc supplicia sciens sim, quod possit omne finire supplicium. Nam et illa, quæ extrinsecus sunt, et accidere posse per tuam ^f sævitiam arbitror, nihil judico ad me pertinere; aliternæ an canes meum corpus lanient, hæreant corpori meo; feræ luminibus illis crudelibus te expectante ^g insiliant; jacens humi unguibus, dentibus ad ossa usque redigar, cum post hæc omnia Deo salvus sim. Cum enim corpus meum talibus actis ferinæ

^a Forte sapientia.

^b Vel aliquid deest, vel legendum *Dei milites*.

^c Tamen in te obteritur. Galland. qui editionem Tilianam ita exhibet, et in obteritur, cum recte in ea legatur, et in te obteritur.

^d Lucifer hoc in loco, uti monet Cotelerius in not. subjecta lib. II Constit. Apost. cap. 41, imitatur Tertullianum in Scorpiaco cap. 5, cuius hæc verba sunt: *Est plane quasi sævitia medicinæ, de scalpello, deque cauterio, de sinapis incendio: non tamen secari, et inuri, et extendi (al. exedi, morderique) idcirco malum quia dolores utiles affert.*

^e Dicitio barbarâ, pro forma quadam instrumenti, quod vi ducebatur. Unde etiam apud nos illud quo balistæ tenduntur, vocatur *bendage*. Til. et la Cerda. Contra senit Cangius in Gloss. qui aliam Gallicæ vocis *benduge* significationem esse contendit: putat

D vero legendum *an a pendigine*, id est, a reliquo corpore; est enim pendigo idem quod πῆγμα compago: ita ut bisariam hic sumi possit id vocabuli, vel pro machinalinea, seu tabulato, quod πῆγμα etiam Græci vocant, a quo caput longius excutitur; vel pro ipsa reliqui corporis compactione, a qua caput evellatur. Ego quidem labandaginis vocem retinendam puto, quæ machinæ nomen sit capiti violenter abscindendo aptissimæ, cujusque usus nobis ignotus: nec contentenda fortasse conjectura, qua quis suspicetur, nomen hoc a loco esse de-umptum, ubi primum hæc machina inventa fuerit, nempe Alabandæ, quæ urbs est Carizæ, unde Alabandi, et Alabandenses populi apud Strabonem et Plinium, qui canabim Alabandensem laudat lib. XIX Hist. Nat. c. 9.

^f Cum Til. et Latin. Ante *perpe'uam*.

^g Spectante. Latin.

immunitatis tuae viribus consumpseris, relinquet atque reparabit rerum conditor, et quidem ex corrupto in aeternam incorruptibilitatem. Tibi vero injustissimo persecutori nostro venturam sine fine suppliciam scire debes; nec te putes impune laturum, qui nomen unius Dei filii vestigio tuis subijciendum censueris, impie nefarieque calcandum. Beati apostoli vox est: *Quod non sine condigne passionis hujus temporis ad superventuram gloriam* (Rom., vii, 28), quam videlicet sumas possessuri, si per te interfici quam negare Dei elegerimus Filium. Quae revelatio ac claritas cum super omnes nos credentes fulserit, famuli ejus futuri beati semper in ejus collocati regna; tu contra, si durandum censueris in tua perfidia, futurus in tenebris exterioribus, desertor quippe militiae atque expugnator veritatis, voluntatem qui feceris diaboli, unde necesse sit te, nisi temet ab ejus extraxeris laqueis, cum ipso inextinguibili igne torqueri, sicut scriptum est. Haec dicimus non e quidquam ex nobis: de vobis enim praevicatoribus, de vobis blasphemis, unicum Dei Filium verum illum esse Filium negantibus, et de omnibus in eum credere detrectantibus, legitur apud sanctissimum prophetam positum: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguatur* (Is. lxxvi, 24): futurus semper tu, si in hac manseris amentia, in inextricabiles tenebras. Ut enim qui Dei constitemur Filium immortalitatis consecuti praemia perenni luce potiemur, sic te ejus negatorem necesse est ad occasum et tenebras delorri aeternas; deduceris illam quam tenes viam, non, ut Ariani tibi mentuntur, ad caelum, sed ad e visam mundi arcem, ad laevam malorum, et ad impia tartara; est enim refugium illius, cujus omnem voluntatem tu satellites illius implere repereris; est, inquam, illius serpentis, qui te ab itinere veritatis caelesti ad hanc tenendam injustitiae viam. Haec est illa lata et spatiosa, quam narrat Dominus in Evangelio dicens: *Quam lata et spatiosa est via quae ducit ad interitum* (Math., vii, 13)! Si itaque tibi consulere nolueris, te esse inter illos dubitari non potest, quos beatus Joannes percussit dicens: *Jam autem securis ad radicem arborum posita est: si quis non fecerit bonam fructum, excidetur, et in ignem mittetur* (Luc., iii, 9). Tu ergo et omnes participes tui, quoniam estis amarissimae arbores fructus portantes mortis, quippe peccantes in Deum, nisi ad caeleste securitatis iter transitum, exciderimini, et praecipitati ventis dicticitius in altitudinem profundam, unde visurus sine dubio tu eos quos nunc injuste persequeris, ut unus

^a Cum Cypr. pluribus in locis. Vers. Ant. *futurem*. Vide supra pag. 243, nota 3 (*hic col. 1013, not. d*), ubi quaedam variant in hoc ipso textu.

^b *Futuri sumus*.

^c *Nequaquam*. Latin.

^d *Deducique per illam*, etc. Id. *Deduceris enim per illam*, etc. Galland. Vel *illa via*.

^e *Ad invisam mundi arcem*. Galland. Id est *munitionem inferorum locum*.

^f Id est, *est enim via*.

^g Cum Ms. Clarom. apud Sabat. Vers. Ant. *quia*, et

ille vidit dives Lazarum in sine Abrahae, Isaac et Jacob, amicorum Dei, et omnium prophetarum, apostolorum ac martyrum. Non eris, Constanti, illa erasurus supplicia, nisi primo in loco unicum Dei Filium verum esse Dei Filium credideris; deinde ut crebro dietam est, quod semper cum Patre regnaveris, ac sit regnans, hoc est sine initio ac fine, confessus fueris, atque te ad catholicam ecclesiam de nefando Arianorum coetu transtuleris, de morte scilicet ad vitam, et confessus fueris, ut nos confitemur catholici, Patrem et Filium et Spiritum sanctum perfectam esse trinitatem, et unam habere deitatem. Sic odis Christianos, et omnibus persequeris modis, tanquam possit malevolentia tua eos vincere, qui duram asperumque iter ingressi, contempti licet, de-

risui, odioque apud te sint, tamen in omni vita praesenti pauperes, humiles, ignobiles, subjecti injuriis tuis esse velint, credentes, omnia, quae amara esse noscuntur, propter Deum perferentes, se venturos ad omnia praemia illa, quae apostolus narrat consequenda, illa, quae *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit Dominus diligentibus se* (I Cor. ii, 9). Igitur, quia illa diligentibus se representabit Deus, diligentes Deum cum tibi displicemus, cum plectimur a te, Deo nos placere praesumimus. Neque enim potest aliquam auctoritatem habere tua funesta sententia ad nos in aeternum puniendos, cum quae damnas damnandus sis, et quidem ad hoc ut tu perpetuas luas poenas. Caeterum nos, quos torquens laetias, interitibus, aeternae suscipient gaudia, ingens habuit et immensa felicitas, perpetuaque accipiet beatitudo. Nobis igitur scias magis datam divinitus potestatem, ut te, dum domare nos putas, domemus, dum punire nos posse praesentis, te Constantium sacrilegum puniamus. Siquidem ille, quem negas, dare nobis episcopis suis fuit dignatus auctoritatem, ut quaecumque ligaverimus in terris, sint ligata et in caelis. Sustinemus propter Deum temporalia mala, ut possimus consequi aeterna bona; fugimus temporalia, quae a te veluti bona offeruntur nobis, propterea quod illa bona tua aeterna mala subsequantur. Idcirco praesentia quae putas nobis nocibilia delatamus sustinere, ut, illustri confessione dum perseverat in nobis, aeterna et immortalis consequi mereamur bona, sicut et tu enim eis, qui te metuentes voluntati tuae inveniuntur paruisse, et mandata deseruisse Dei, quoniam quidem praesentia magis bona fuerint eligere dignati, et futura contemnere, immortalis sis incasurus mala. *Desiderabilis*

¹ enim *super aurum et lapidem pretiosum multum, et ad perditionem*. Vide n. 6, p. 122 (*hic col. 888, not. b*).

² *Et securis ad radices*. Vers. Ant. *Luciferus cum Ms. Cantabrig. Graec. πρὸς τὴν ρίζαν*.

³ *Omnis autem arbor non faciens*. Vers. Ant.

⁴ Cum Latin. Antea. ut.

⁵ Vers. Ant. *Et in cor hominis non ascendit, quae preparavit Deus diligentibus eum*. Cyp. ep. 56, cum Lucil. *nec in cor hominis ascendit*.

⁶ Id est *mandata Dei*. Vers. Ant. *Nam, et servus... in custod. ea. Sabatierius in Lucifero habet, in custodiendis illis*.

dulciora super mal et fatum. Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendo illa retributio nulla (Psal. lxxv, 11). Novimus hanc vitam, quam magnopere auferre laboras, esse brevissimam; novimus et bona istius vite et mala esse brevia, istius vero vite æternæ bona, quæ consequi sumus desiderantes, quod sempiterna sint; novimus enim quod pro bonis his brevibus, quibus tu delectaris ac fruere, mala sint æterna successura tibi, et nobis Christianis, quos despicias, quosque omnibus virtutibus imperii tui laudando non desistis, quod sint pro his malis brevibus bona æterna successura. Hæc ita se habere legit in cxxv psalmo: Magnificavit Dominus facere cum illis (Psal. cxxv, 2). Et infra: Qui seminans in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant, et sebant, mitterent semina sua; venientia autem venient in exultatione portantes manipulos suos (ib. 5). Et in cxxviii: Beati

omnes qui diligunt Dominum, qui amantur in vite ejus: labores fructuum tuorum manducabis; beatus es, et bene tibi erit (Psal. cxxviii, 4). Erit profecto in æternam bene eis, qui non negaverunt Dei Filium, qui labore semetæ confessionis suis poterunt: contra tibi, si in hæc amentia, qua vivis nunc, semper consueveris manducandum, erit male perpetuo, illa perceptio quæ nunc percipis Scythæ Judæ: tunc te visuri nos supplicem, et tamen omnino lamentabilem præsentis tuæ futura inefficax, quoniam quidem hic aut acquiratur vita perpetua aut mors. Hæc semper volvere corde nostro; hæc diebus ac noctibus cogitare scire te volumus, tua supplicia perpetua, et præmia ac merita Dei servorum æterna, quid neganti sibi persecutori nominis sui committatur ad potantem, quid autem e contrario constantibus pollicetur ad gloriam sempiternam.

^a Sicut cum Latin. pro in.
^b Græc. ἐν ἀγαθότητι. Vers. Ant. in exultationem.
^c Hic Psalmus est numero octavus ac vicesimus supra centesimum apud Hebræos; in veteri, ac nova versione latina septimus supra centesimum ac vicesimum.
^d *Manupuluarum.* Latin. ex Vulgata. *Septuag. τῶν πόνων τῶν καρπῶν σου. Symmachus, κόπον χειρῶν σου, laborem manuum tuarum; ut perspicuum sit etiam Septuag. καρπῶς non vocasse fructuum perceptionem,*

sed particulam manus. Scolion: Οἱ ὁ καρπὸν οὐ τῶν ἐπι καρπῶν ἐκάλεσαν, ἀλλὰ τὸ μέρος τῶν χειρῶν. Quod etiam notavit S. Hieronymus ad Marcellianum (epist. xxxv, ad. cxxv, § 5), quoniam libri lotini habent *fructuum tuorum.* Etiam 1 Reg. v, καρποὶ eadem notione accipiuntur pro *particula manus.* Scolion refert ex Aquila *κόπον τασῶν σου, laborem volarum tuarum.* Galland. ex Nobis in Græco-Latina editione *Septuag. Sabatierius addit in Lucifero quia ante manducabis.*
^e Legendum puto *corda nostra.*

ATHANASII AD LUCIFERUM EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA I.

Domino dilectissimo fratri Lucifero episcopo et confessori. Athanasius in Domino salutem.

Deo favente corpore valentes misimus etiam nunc ^b charissimum nostrum Eutychetem diaconem, ut tuo quoque religiose sanctitas, quod est nobis optandum et desiderabile, de tua incolumitate tuorumque omnium certiores nos efficere dignetur. Vobis namque confessoribus ac servis Dei viventibus credimus statum catholicæ ecclesiæ renovari, et, quod hæretici conscindere tentaverunt, hoc Dominum nostrum Jesum Christum per vos ad integram restituere. Quamquam enim præcursores antichristi per potentiam hujus mundi omnia egerint, ut exstinguerent lucernam veritatis, tamen divinitus per vestram confessionem clariorem ejus lucem ostendit, ut neminem latere possit eorum fallacia. Antehac vel simulare po-

terant, nunc antichristi nominantur. Quis enim non exsecrator, qui eorum communionem tanquam maculam, ac virus anguis non fugiat? Omnis ubique ecclesia luget, omnis civitas gemit, senes episcopi in consilio laborant, et hæretici dissimulant, qui, dum negant Christum, publicanos se effecerunt sedentes ^d in ecclesiis, et exigentes vectigalia. O noxum genus hominum, et persecutionis, quod adinvenit diabolus, ut ipsis ministris ad malefaciendum; et his ^e tanta crudelitate uteretur! Sed et si hæc tanta agunt, et superbias ^f et blasphemias extendunt, confessio tamen, et religio, et sapientia vestra non modicum, sed maximum solatum et magna ^g consolatio est fraternitati. Pervenit enim ad nos scripsisse ^h sanctitatem tuam Augusto Constantio; et magis magisque miramur, quia in medio tanquam scorpionum habitans, animi tamen libertate uteris, ut vel monendo, vel docendo, vel emendando errantes

^a Quo nomine ii donabantur, qui pro Christi fide aut tormenta, aut exsilia pertulerant.
^b Hinc intelligas non primum inter hos sanctos fuisse hoc litterarum commercium. *Papebr.*
^c *Quis enim eos non exsecratur? quis, etc. Id.*
^d *Sedentes in ecclesia, et exigentes tributum, Id.*
^e *Et hi... uterentur. Id.* Nec recte: his exhibent Tillanæ correctiones; unde gravior sensus, et acrior;

nimirum, ut idem: *diabolus ipsis. id. est Arianis, ministris ad malefaciendum, et his tanta crudelitate, hoc est tam crudelibus, uterentur.*
^f *Et superbias omittit Papebr.*
^g *Magna. Id. omittit.*
^h *Quærit de libris omnibus, quos ad Constantium Lucifer scripsit, omnesque ad hunc annum misit, ut liquet ex epistola sequenti.*